

ფაზი ამგვარად შეიძენ გზად

221 87

საბანკო ჩანაწერი
ნომერი 287 გვერდი 1 87

საბანკო ჩანაწერი
ნომერი 287 გვერდი 1 87

საბანკო
ჩანაწერი

საბანკო
ჩანაწერი

დასაბუთების განყოფილება
14.01.2024 20

გურამ ბენაშვილი

რევაზ ინანიშვილის მოთხრობები

ომის შემდგომი პერიოდის ლიტერატურულ ცხოვრებას, ადრინდელ გამოყოფილი ინერციის პარალელურად, თვისობრივად ახალი შემოქმედებითი პრინციპების ორგანიზული შერწყმაც განსაზღვრავდა. უპირველეს ყოვლისა, მხედველობაშია მისაღები თემატიკური თუ სტილისტური გადახლისების, შემოქმედის ფსიქოლოგიურ მოდულაციათა ახლებური (ხშირად ტრადიციული არანუიერების გზით) გაცხადების პრინციპები.

სოციალური თემატიკით აღბეჭდილი დიდი ეპიკური მხატვრული ტილოების, მათი კლასიკურ სიმალღებდ ატანილი ნიმუშების ფონზე, განსხვავებული ესთეტიკური გარემოწერილობით ამოიწარდა ახალი ლიტერატურული თაობის ინტერესთა წრე, მისწრაფებათა და აზრის მხატვრული გაცხადების განსხვავებული სტილისტიკა. ის, რასაც ისინი ამკვიდრებდნენ, ზოგჯერ მივიწყებულია თუ ბანალობად ქცეული ჩვეულებრიობის (ტრადიცია მაქვს მხედველობაში) ახლებური გაცოცხლება იყო. ლიტერატურული თაობის მოსვლა, როგორც წესი, ესთეტიკურ მონაპოვართა კრიტიკულ გადახიზვასაც ითვალისწინებს, მათს წინ მოსული თაობის ფსიქიკას კი ეუფლება გარკვეული ნიპოლიზმისა თუ გალიზიანების მომთენთავი პათოსი — კიდევ ერთხელ ვიმეორებთ, როგორც წესი, ამგვარი დამოკიდებულება ჩვეულებრივი მორალური კლიმატის უფლებით სარგებლობს ხოლმე. ძალიან მიჭირს ეს „კანონიკური“ მოდუსი იმ ლიტერატურულ თაობაზეც გავავრცელოთ, რომელმაც საოცარი მოკრძალებით, ინტელიგენტური ტაქტით და რაც მთავარია დიდი ნიჭით დაჯილდოვებული მხატვრული ნიჭებით შემოაბიჯა ქართულ მწერლობაში და ორგანიზულად შეერწყა მის უდიდეს მონაპოვართა გრანდიოზულ მხატვრულ სამყაროებს. ომის შემდ-

გომი თაობის ყველაზე მნიშვნელოვანი და ამდენად ყველაზე გამოსარჩევი ნიშან-თვისებებია ალბათ ლირიკული ნაკადის, ფიქრიანი და ემოციურად უსაზღვრო შესაძლებლობათა წარმოჩენა, ისინი თითქოს განერიდნენ რიტორიკული ორნამენტაციებით და დეკლამაციური კლოშეებით აღბეჭდილ სტილს და უფრო ძუნწი თუ მომთხონი გახდნენ სიტყვათა შერჩევისას. სიტყვათშეთანხმების გრაფიკული გამომხატველობა, დახვეწილი მეტაფორულობა და წერის კულტურის მაღალი დონე ამ თაობას ახალ მიღწევათა დაძლევის შესაძლებლობებს უსაზღვდა.

სხვათაშორის, ლირიკული ნაკადის პარიორიტეტი მხოლოდ ქართულ ლექსში არ გამჟღავნებულა. მძლავრი ტრადიციით ნასაზრდოები ლირიკული პროზა ახალი ძალით აღორძინდა ამ თაობის პროზაიკოსთა შემოქმედებაშიც. და მათ შორის, ვინც თავიდანვე მთელი სიგრძე-სიგანით განსჭვრიტა საკუთარი შემოქმედებითი გზა და საოცარი ერთგულებით ემსახურა ღვთისაგან ნაბოძებ მუზას — რევაზ ინანიშვილია.

ლირიკული პროზის — როგორც ჟანრის — წარმომადგენლობა ალბათ ჯერ კიდევ ძველ ქართულ ლიტერატურაშია საიებელი. ყოველ შემთხვევაში, გარკვეული ემბრიონალური ელემენტები ლირიკული წიაღსვლებისა, საკუთარი სულიერი სამყაროს პოეტურ-აღმსარებლობითი გადახსნისა და მკითხველის უშუალო თანაგაცდის ძიებისა, საცნაურსა ხდის ჩვენთვის ლირიკული პროზის სიუჟეტური სტრუქტურის ჯერ კიდევ არამყარი კონტურების აოსებობა — აქ მხედველობაში გვაქვს ქართული აგიორაფიული ლიტერატურის ძეგლები.

ლირიკული პროზის კლასიკური ნიმუშე უფრო მოგვიანებით — XIX საუკუნეშია საიებელი. ვაჟა-ფშაველას გენიალური პროზა თვალსაზრისით პირველი მძლავრი ნაბიჯი

4

მოგების სახით, ახლა. მისაწვდომი და საცნაური გახდა ყველასათვის.

თავისი დროის ტრადიციის ფონზე ცოტნეს ზნეობრივი გმირობის გაცოცხლება რაღაც მკვდრეთით აღდგენას მგავს!

დააკვირდით ცოტნეს ცხოვრების გზას ბავშვობიდან უკანასკნელ დღემდე. მის გარემოს, აღზრდის, სწავლებისა და განათლების იმ წესებს, რომლებშიც იწრთობა და ყალიბდება მისი ხასიათი, ქცევა, შეგნება, მისი ზნეობა და იდეალი და დარწმუნდებით, რომ, ეპოქების ცვალებადობის მიუხედავად, ადამიანში მაღალი ადამიანური თვისებების ფორმირების პროცესი ყოველთვის ემყარება გარკვეულ კანონზომიერებას — მშობლიური, საზოგადოებრივი წრის ზნეობრივების, დადებითი, მისაბამი, შთამავლენებითი მაგალითების ზეგავლენის ძალას.

ცოტნე ერთბაშად არ ამოდლებულა სულიერი გმირობის დონემდე.

აქეთკენ ეძახოდა მას პატარაობიდანვე ივლიანე მოძღვარი თავისი მაღალმწიფოიკული, მაღალზნეობრივი შეგონებებით, კლდეზე მიჭაქვულ ამირანზე ხალხში გავრცელებული თქმულებებით და ლეგენდებით;

აქეთკენ უზმობდა ოდიშის სამთავრო მონასტრების ევროპაში განსწავლული მხატვარი მახარებელ ქობალია, ბერძენ მაკარიოსად მონათლული და მიღებული ღვთისმსახურების მიერ;

აქეთკენ მოუწოდებდა მამის — შერგილის და ბიძის — ვარდანის, ახლობელი და შორეული წინაპრების სახელოვანი აბრძოლო ტრადიციები;

აქეთკენ აქეზებდნენ მაღალი თუ დაბალი ფენის, სამეფო თუ სამთავრო არისტოკრატიის მის გარშემო შემოკრებილი წარმომადგენლები;

და ბოლოს, აქეთკენ ღტოლვის სულისკვეთებით ზრდიდა მას მთელი ხალხი, არსებული სოციალ-პოლიტიკური ვითარება, საზოგადოებაში გაბატონებული მორალი და ეთიკა.

ძნელია აქ აკინძვა ნაწარმოებში გაბნეულ ყველა იმ ქადაგებათა, რომელთა დრამაზოვანი სენტენციები დედის ნანასავით აკვნიდანვე ცხოვრების საგზურად გამოჟვია ცოტნეს მეხსიერებას. მოვიტანთ მხოლოდ ზოგიერთს:

„უდიდესი ბედნიერება ის ბედნიერებაა, რო-

ცა ადამიანისათვის ტანჯვის სიმწარე სიამედ იქცევა. წამება კი მაშინ იქცევა სიამედ, როცა უკიდურესობამდე მისულ გამაბრუებელ ტკივილს ადამიანი ეჩვევა და ღრმად იმსჯელებს იმის შეგნებით, რომ კაცობრიობის სიკეთისათვის, სამშობლოსა და კაცთმოყვარის ბედნიერებისათვის იტანჯება“ (ივლიანე კარის მოძღვრის შეგონებებიდან).

„სხვათა გადასარჩენად ჭვარცმისა არ შეგუშინდეს. ეცადე ეგ რწმენა არასოდეს დაკარგო და ჰოიშალო. რწმენის დაკარგვა ადამიანისათვის ყველაზე დიდი უბედურებაა“. (მხატვარ მაკარიოსის დარიგებებიდან).

„...ვაჟაკი ამ ქვეყნად იმითომ ჩნდება, განსაცდელს გაუძლოს, განსაცდელის გაძლება კი მხოლოდ მაშინ შეუძლია ვაჟაკს, როცა მართალია და სამშობლოსათვის ან სარწმუნოებისათვის დებულობს სატანჯველს“. (მამის — შერგილ დიდიანის ნასწავლ-ნამოძღვრებიდან).

ასე ფაქიზდობდა ცოტნეს გრძნობა, ახე იუღინთებოდა მისი სული, ასე ყალიბდებოდა მისი რწმენა, მსოფლგაგება, მისწრაფება, მორალურ-ეთიკური შეხედულებები და კრიტიკიუმიები.

ყოველივე ამან განაპირობა იმ გადაწყვეტილების მიღება, რომელმაც ცოტნეს სახელი ხალხის წარმოდგენაში იმთავითვე მტკიცედ დაუკავშირა ეროვნული გმირის რაობას.

ამ უკვლავი ეროვნული გმირის ცოცხალი მხატვრული სახის შექმნაშია გრიგოლ აბაშიძის უდიდესი დამსახურება.

მთელი ტრილოგიის ლიტერატურული ღირებულების შესაფასებლად მხოლოდ ამ ერთი ფაქტის აღნიშვნაც იკმარება.

მაგრამ რამდენი რამ დარჩებოდა კიდევ უთქმელი!

და მაინც აქ სჯობს შეჩერება.

ბოლოს და ბოლოს, ყველაფერს სომ თვითხილვა, თვითგანცდა, თვითგანსჯა წყვეტს.

დაე, მკითხველმა თვითონ იგრძნოს ნაწარმოების სიდიადე.

ჩვენ კი ამ წერილში დიდი ხელოვნებითი ქმნილების წინაშე მხოლოდ რიდი და კრძალვა, მღუშარე თაყვანისცემა და გულწრფელი სიყვარული გვინდოდა გამოგვხატა.

რისი შავი ფურცლები და ამითვე იწყება მისი განახლების, აღდგენის, უკვდავების ახალი ხანა, ახალი განთავადი.

ქვეყნის, ხალხის და ერის ბედი ძნელუბამობის, მონგოლთა ბატონობის უსასტიკესი განსაცდელის დროს საბოლოოდ გადაწყვიტა არა ნმალმა და ფიზიკურმა ძალამ, არა საბრძოლო ტექნიკამ და ხარდლობის სტრატეგიამ, არა ჯარმა და შეტევითმა ოპერაციამ, — ყველაფერი ეს კონსტიტუციის შეთქმულების გაცემის შემდეგ ამაოდ იქცა, — არამედ პიროვნების გმირულმა ქცევამ, ზნეობრივმა სიწმინდემ, მოძმეებისათვის თავდადება. მემკვიდრის სიტყვებით, როცა მონგოლთა ნოინებმა ცოტნესგან გაიგეს შეთქმულებთან მისი მოსვლის ნამდვილი მიზეზი, „განკვირდეს ხათნობისათვის მისისა და თქუეს: ავინათგან ნათესავნი ქართველთანი, ესოდენ კეთილ არიან და არა განცრუვდებიან, რომელ აფხაზეთით მოვიდა კაცი, რათა დაღვას ჯული თავისი მოყუარეთათვის, და არა განცრუვდეს, ესრეთ განწირა თავი თვისი სიკუდილ, — არა არს სიცრუე მათ შინა, და მის ძალით უბრალოდ ვპოვებთ. ამისათვის განვუტეოთ ყოველნი“.

და მართლაც ყველანი იხსნა ცოტნეს საქციელმა.

იხსნა არა მხოლოდ შეთქმულნი — ეგარსლან ბაკურციხელი, თორღვა პანკელი, ვარამ გაგელი, ხარგის თმოგველი, შოთა ჭერეთის ერისთავი, ყვარყვარე ციხისჭვარელი და სხვ.

იხსნა მთელი საქართველო, ქართველი ხალხი, ქართველი ერი.

არასოდეს არავის გამოუჩენია ასეთი რაინდობა, ასეთი ნებისყოფა, ასეთი თავგანწირვა! არავინ იჭერდა და არავინ ეხსმოდა თავს.

გზა წამებობიდან ზეზეულად სიკვდილისა თვით აირჩია.

თვით იხილა საკუთარი თვალით როგორც ეხედნენ გაშიშვლებულ შეთქმულებს თავღწასმულ ტანზე ბუზები, ფუტკრები და კრაზანები და როგორ სწუწნიდნენ მათ სისხლს თაკარა მზეზე!

არასოდეს არავის გამოუგონია ასეთი სატანჯველი!

ასე იქმნებოდა მონგოლების იმპერია.

ასე გმინავდა თითქმის მთელი საუკუნე ქართველი ხალხი მათი ბატონობის უღელქვეშ.

შეშმა ლამის გასტეხა ამ ხალხის უდრეკი სული.

შინაგანმა რღვევამ და მორალურმა დაქვეითებამ კიდევ უფრო გააჩანაგა მისი ერთიანობის საძირკველი.

და მაინც აღდგა, ფენიქსებრ აღდგა და გადაურჩა გადაშენებას.

გადაურჩა იმიტომ, რომ „მსოფლიოს ხალხთა შორის ცოტას თუ დავასახელებთ, ქართველების გვერდით, რომელთა ისტორიას ფაქიზი ზნეობისა და მაღალი ადამიანობის, კეთილშობილი რა-

ინდობისა და გმირული თავდადების ამდენი და ესოდენ დიდებული მაგალითი ამშვენებდეს. ამ მაგალითთაგან ყველაზე ნათელი და მიმზიდველი, ყველაზე ღრმა ადამიანური და ამაღლებული ცოტნე დადიანის თავდადების და რაინდობის ამბავია“.

ეს გრიგოლ აბაშიძის — ისტორიული მასალებისა და წყაროების ღრმა ანალიტიკოსის — სარწმუნო განაცხადია.

ხოლო ეს ადგილი კი...

„სარდაფიდან ცოტნე ამოვიდა, შეპყრობილებს მიუახლოვდა, წელს ზემოთ ტანთ გაიძრო და თავლის წახმას შეუდგა. შეთქმულები გოცნებულნი მიასტერდნენ.“

— ცოტნე ხარ თუ მეჩვენება? — იკითხა ციხისჭვარელმა.

— ცოტნე ვარ, ყვარყვარე, ბატონო! დილამშვიდობისა!

— დილამშვიდობის, მთავარო! — გაისმა კანტიკუნტად.

— შენც შეგიპყრეს? ლიხთიმერეთშიაც მოგწვდნენ?

— არა, მე თვითონ მოვედი, ჩემი ფეხით!

— გაგიუდი, ცოტნე! — შეიცხადა თორღვა პანკელმა.

— სასიკვდილოდ როგორ მოდიოდი, ღვთივ გადარჩენილი... ან თავს რად წირავდი, ან ცოლ-შვილს რატომ ღუპავ? — ამოიოხრა ციხისჭვარელმა.

— თქვენთან ფიცით ვიყავ შეკრული და სასჯელი რომ თქვენთან ერთად არ გამეზიარებინა, ან თქვენ რას იტყოდით, ან ხალხი და ქვეყანა! — აუღელვებლად თქვა ცოტნემ, თავლის წახმას მორჩა და ხელ-ფეხის შეკვრას შეუდგა.

ეს ციტატი იმავე გრიგოლ აბაშიძის, როგორც მწერლის, როგორც მხატვრული სიტყვის ნამდვილი ოსტატის, მღელვარე ადამიანური განცდებით დატვირთული, უაღრესად დამაჯერებელი დადადისია, რომელიც შარავანდედის შუქად ეფიქნება მთელ ტრილოგიას ნიშნად მისი ჰუმანისტური იდეების ძლიერებისა.

დაცემის ხანის წიადიდან გამობრწყინებული ჰუმანიზმი!

რუსთაველის ჰუმანიზმის პირდაპირი მემკვიდრე, მისი პირშეშო, მისი აღმონაცენი.

ამით თითქოს წაიშალა უფსკრულის კვალი, შეერთდა ისტორიის ჯაჭვის ორი გაწყვეტილი რგოლი დავითისა და თამარის მეფობიდან (მე-12 საუკუნე) გიორგი ბრწყინვალის მეფობამდე (მე-14 საუკუნე).

თითქოს აღდგა დაკარგული მემკვიდრეობითი კავშირი წინა და მომდევნო ისტორიულ მოვლენებს შორის.

თითქოს შეუცნობელის შეცნობის უტყუარა მოწმენი გავხდით.

ყოველშემთხვევაში — ის, რაც ერთეულთათვის იყო ხელშესახები, მხატვრული ნაწარ-

ლიხს აქედან, ლიხს იქიდან,
ქულზე კაცი, ყველა,
ხმლით და შუბით მოდიოდა
მტერთან შესაბამელად.

მაგრამ ახლა? რამ შეჰყარა სამგორში „შე-
ვარდნების გროვას“

განა მართლა ლაშქარია,
განა გლოვის ზარი?! —
ხმლის და შუბის ნაცვლად ელავს
წერაქვი და ბარი.
ლიხს აქედან, ლიხს იქიდან,
თავშეყრილი ჯარად,
სამგორის ველს დახვევიან
მტრის ბანაკის ღარად.

ქართველი ხალხის ასეთი ერთიანი გამორული
შრომით ჩაიშარხა, პოეტის თქმით, სამარეში
„სამგორული გვალვა“, „ქარიანი, მტვრიანი უდა-
ბნო“, ასე იშვა იორის წყლით გაცოცხლებული
ახალი სამგორი, რომელმაც კიდევ უფრო გან-
მტკიცა ქვეყნად მშვიდობა და შრომა.

პარალელურად პოეტი თავის ლირიკულ შე-
მოქმედებაში დროდადრო ყოველთვის იხსენებ-
და წარსულის გამორული ეპიზოდებს, როგორც
თანამედროვეობასთან დამაკავშირებელ ობიექ-
ტებს, როგორც საფუძველს იმ დიდებული ეპო-
ქისა, რომელშიც მას მოუხდა ცხოვრება და
მოღვაწეობა. ერთ თავის ადრინდელ ლირიკულ
შედეგში გრიგოლ აბაშიძე ნათელჰყოფს რა
წარსულის ისტორიულ ფესვებთან მისი სული-
ერი კავშირის საიდუმლოებას, გარკვევით და
პირდაპირ მიუთითებს, რომ „მე მზის სხივის
და თბილისის ხნის ვარ, მეც გაჩენილი ვარ
გორგასლანის“. ამიტომ, თუ დღეს „თბილის-
ქალაქის“ მიწა „კვლავ ბრწყინავს“, მიწა, რო-
მელიც „სქამს ყველა დროის ქალაქდინებს“,
იგი რა „გამაბედვინებს“ ლექსის წერას, თუ
წარსულისადმი „ტრფობის ქარი“ გულში არ
ჰქრისო. აქედან პოეტი ქმნის ორიგინალურ პო-
ეტურ სანებს, რომელსაც ღრმა აზრობრივ-ემო-
ციური დატვირთვა ეძლევა.

ნუ დაუჭერებ ზღაპრად მოთხრობილს,
მაგრამ ეს ლექსი არის ნამდვილი.
მე დაქრილი ვარ, როგორც ხოხობი
და თბილისში ვარ ჩამოვარდნილი.

თბილისში ჩამოვარდნილი დაქრილი ხოხო-
ბი! ეს სახე მკითხველის ცნობიერებაში ერთ-
ბაშად აცოცხლებს სილამაზის მომნიშველო-
ბასთან ერთად იმ ტანჯვას და ტკივილს, რაც
დღიდან დაარსებისა საქართველოს დედაქალაქ-
მა განვლო. ხოლო დედაქალაქის ისტორია ქარ-
თველი ხალხის ისტორიაც არის. მისი დავიწყე-
ბა არ შეიძლება. პოეტის ფიქრი მუდამ მზრუნ-

ველობით დასტრიალებდა წარსულის ლანდებს,
იგონებდა იმ დროს, როცა:

ხნავდა თუ ვენახს ხარდანს უცვლიდა,
გარჯა თუ ლხინი ჰქონდა ახალი, —
თანდაყოლილი დედის, მუცლიდან
ყველგან თან ჰქონდა ქართველს ფარხმალი.
(ლექსიდან „გაქვგაუხდელი“).

მაგრამ „ხვენწკის ჩვენებაში“ თუ „უღლუ და-
ვითის დაბრუნებაში“, „თელავის ციხის ლეგენ-
დაში“ თუ „ნოსტეს ღრუბლებში“, ყველა იმ
ლირიკულ ლექსსა და სიმღერაში, რომლებიც
პოეტის ოცნებას წარსულთან აკავშირებდა, მას
ჰქონდა დასახული მხოლოდ ერთი მიზანი, ერთი
ამოცანა. ეს იყო საკუთარი მეობის შემზადება
დიდი შემოქმედებითი შემართებისათვის, იმ
მწვერვალის დასაპყრობად, რომლის სიმაღლე-
ბი ადრე ჭერ კიდევ თითქოს შორეულად და
მიუწვდომლად ჩანდა.

და აი ქართულ საბჭოთა ლიტერატურას ლი-
რიკოსი გრიგოლ აბაშიძე სულ მალე პროზის
გამოჩენილ ოსტატად მოევიწიო ისტორიულ თა-
ნში. აქეთკენ მიმავალი გზა მან გაიარა არა
მხოლოდ ეპიკურ-დრამატული ნაწარმოებების
(„ასფურცელი“, „ძღვევის ქედი“, „ზარზმის ზმა-
ნება“, „მოგზაურობა სამ დროში“ და სხვ.),
არამედ „უპირველეს ყოვლისა, 1942 წელს და-
წერილი ისტორიული პოემის „გიორგი მეექვ-
სის“ შექმნის, მასში გამოყენებული მხატვრულ-
გამომსახველობითი პრინციპებისა და ხერხების
წარმატებით მომარჯვების, სრულყოფისა და გა-
შლა-გაფართოების საფუძველზე.

ეს იყო ახალი, დიდი ეტაპის დასაწყისი გრი-
გოლ აბაშიძის შემოქმედებითი განვითარების
გზაზე. იგი თითქმის ოცი წელიწადი გაგრძელ-
და; ასე გამოჩნდა 1957 წლიდან, გარკვეული
შუალედლებით, გრიგოლ აბაშიძის საყოველთაოდ
ცნობილი დიდმნიშვნელოვანი პროზაული ქმნი-
ლებანი: „ლაშარელა“, „დიდი ღამე“ და „ცოტ-
ნე ანუ ქართველთა დაცემა და ამაღლება“. ამ
თხზულებებში პროზაიკოსმა გრიგოლ აბაშიძემ
შესანიშნავად ცხადყო თავისი სიძლიერე „გი-
ორგი მეექვსის“ იმ ნაკლოვანებების დასაძლე-
ვად, რომლებმაც თავი იჩინეს ისტორიული
წყაროებისა და მხატვრული გამონაგონის არა-
ზომიერად, ერთგვარი უთანაბრობით შერწყმის
პროცესში (გვარამ მარგველის — ფანტაზიის
ნაყოფის და გიორგი მეექვსის — ისტორიული
პიროვნების მხატვრულ სახეთა ურთიერთ და-
პირისპირების ფონზე).

პოეტური ეპოსიდან ქართული ისტორიული
პროზის სიმაღლეზე ასვლა, სიმაღლეზე, რომ-
ლის მწვერვალების მშვენიერად მასზე წინ მეო-
ცე საუკუნის მხატვრული სიტყვის ორი ისეთი
ბუმბერაზი ოსტატი იდგა, როგორიც არიან ვა-

ქვეყნებულმა პოემამ „შავი ქალაქის გაზაფხული“, რომელშიაც 1905-იან წლებში ქაითურის მარგანეცის მალაროების მუშათა რევოლუციური მოძრაობის ისტორიული წარსულია გამოხატული.

საბჭოთა პატრიოტიზმისა და ხალხთა მეგობრობის იდეის გამოსახვაში გრიგოლ აბაშიძე აგრძელებს, აღრმავებს და ავითარებს ქართული საბჭოთა ლიტერატურის მაგისტრალურ ხაზს, მის მდიდარ ტრადიციებს. სამამულო ომში ამ მხრივ კიდევ უფრო გაამძაფრა პოეტის გამოხატვის ფორმები და საშუალებები. არა ერთი ბრწყინვალე ლირიკული ნაწარმოების გარდა („ძღვეამოსილი“, „ტანკების დუელი“, „მტრები“, „გაზაფხული“ და სხვ.), გრიგოლ აბაშიძემ ამ თემას მიუძღვნა ორი კლასიკური მნიშვნელობის პოემა „ძღვეის ქედი“ (1943) და „ზარზმის ზმანება“ (1946).

თუ პირველში მთავარი პერსონაჟის — გიორგის ხასიათის გამოკვეთის გზით დიდი დამატებებლობითა და სისავსით იყო გამოხატული კავკასიის გმირული დაცვის კონკრეტულ მაგალითებზე გერმანელ დამპყრობთა წინააღმდეგ ერთიანი ბრძოლის ცოცხალი, შთაბეჭქდავი სურათები, მეორეში მთავარი აქცენტი გადატანილი იყო ომის ძღვეამოსილი დამთავრების შემდეგ იმ დროს ფსიქოლოგიური ასპექტებისადმი, რომლებიც უნდა წარმოშობილიყო და წარმოიშვა კიდევ ომში დაღუპულთა უკვდავყოფის, მათი ხსოვნის გამოვლენის სხვადასხვა სიტუაციებთან დაკავშირებით. პოემაში დაძაბულობას და ტრაგიკულობას ქმნის არა დედის სიყვარული შვილისადმი — ეს ისედაც გარკვეული და გასაგები იქნებოდა, — არამედ ის მძიმე დრამატული კოლიზია, რომელიც ამ სიყვარულს გვიჩვენებს სრულიად განსხვავებული, თავისებური და ახლებური ნიშნით.

ომის წლებში რაჭიდან მესხეთში ჩასახლებული მოხუცი ქალის ყოველდღიურ გადებარე მტერთან ბრძოლის დროს დაღუპული შვილის დატოვების გარდა უზარმაზარი სულიერი ტკივილი იგრძნობა. ეს არის საყოველთაო, ზოგადი ტკივილის ანარეკლი; რაც უფრო ვრწმუნდებით, რომ დედამ ნამდვილად შვილის საფლავს მიაგნო, რომ ყირიმის ნაოშარი ადგილებიდან მისი ძელების გადმოსვენება საკუთარ მიწაწყალზე ეს მისთვის მხოლოდ შინაგანი ტანჯვის ნაწილობრივი შემსუბუქებაა, ჩვენ მით უფრო ვიმსჯელებით მისდამი მეტი პატივისცემისა და სიბრალულის გრძნობით. მაგრამ პოემიდან ირკვევა, რომ მესხეთის განახლებულ მხარეში — ზარზმაში დედას შეცდომით ჩამოუსვენებია არა საკუთარი შვილის, არამედ სხვისი ცხეღარი. დაღუპულად მიჩნეული ბოლოს ცოცხლად უბრუნდება თავის ოჯახს.

ეს მოულოდნელობა ემყარება მოულოდნელობებით აღსავსე ომისდროინდელ სინამდვი-

ლეს. ამით შემდგომი დრამატული კოლიზიისათვის თითქმის მოიხსნა ყოველგვარი საფუძველი. მაგრამ პოეტის წარმოსახვითი მახსტაბი კი არ მცირდება ამ ეპიზოდში, იგი იზრდება და ფართოვდება დედის იმ ფერად-ფერადი ზმანებების ხანით, რომლებშიც იხატება ქართველი ქალის, ქართველი ხალხის მაღალი პატრიოტიზმი და ჭეშანიზმი.

1949-50 წლებში გრიგოლ აბაშიძემ შექმნა ლირიკული ლექსების ორი ციკლი „სამხრეთის საზღვარზე“ და „ლენინი სამგორში“, რომელთა გამაერთიანებელი ლიტერატურული მშვიდობისათვის ბრძოლა. მთელი ომისშემდგომი ეპოქა არსებითად გამსჭვალულია ამ ლიტერატურის პათოსით, როგორც კი ჩაღდა ომის ქარიშხალი, მთელს ჩვენს პლანეტაზე დამყარებულ მშვიდობას კვლავ გაუჩინდნენ ხაშიში მოწინააღმდეგენი, კვლავ წამოყვეს თავი „ცივი ომის“ აპოლოგატებმა, კვლავ გაჩაღდა ძირგამომთხრელი იდეოლოგიური დივერსიები ჩვენი სამშობლოს ძლიერების შესახსუტებლად.

და, აი, პოეტმა თავისი შემოქმედებითი ნიჭი, ძალა და უნარი მთლიანად დროს ამ მთავარ მოთხოვნას დაუმორჩილა. მან იმ ხანებში ერთ-ერთმა პირველმა იმოგზაურა საქართველოს უძველეს სამხრეთ რაიონებში, სადაც ისტორიულად არაერთხელ წყდებოდა მისი ყოფნა-არყოფნის ბედი. ლექსებში „სარფი“, „მონაპირე რაიონებს“, „უდე“, „თავდაცვის ხაზი“, „ქართულ სოფელში“ და სხვ. პოეტმა გვიჩვენა ძველი და ახალი მესხეთის, ძველი და ახალი აჭარის საუცხოო კონტრასტული სურათები, გამოხატა მაღალი პატრიოტული გრძნობა, სიძულვილი მტრებისადმი, ორი შეურიგებელი ბანაკის დაპირისპირების ფონზე ჩვენი ქვეყნის გამარჯვების ოპტიმისტური იდეა.

პოეტმა იცოდა, რომ მშვიდობისათვის ბრძოლის მოწინავე ხაზი, უპირველეს ყოვლისა, შრომით აღმშენებლობაში გადის. ასე შეერთდა მის ომისშემდგომ ლირიკულ პოეზიაში მშვიდობისა და შრომის თემა ერთ განუყოფელ მთლიანობად. ამ მხრივ ლექსების ციკლი „ლენინი სამგორში“ პირდაპირი, ლოგიკური გაგრძელებაა პოეტის მიერ ოსტატურად მოფიქრებული და ადრე დაწერილი ციკლისა „სამხრეთის საზღვარზე“. სამგორის მშენებლობას ომისშემდგომი პერიოდის საქართველოს ეკონომიკური აღორძინებისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა. ამიტომ მისი ხრიკი ველების მოსარწყავად, მინდვრების გასაცოცხლებლად და ასაყვავებლად არხის გათხრაში მონაწილეობას იღებდა მთელი ქართველი ხალხი, ლექსში „სამგორის მამითადი“ პოეტი უმღერის ხალხს ამ საერთო დარაჯმულობას, რომელიც მას უნებურად აგონებს იმ დროს, როცა:

"ქვემოთ" 1980, № 1. გვ. 135-141

გრიგოლ აბაშიძის პირველი ლექსები

"ქვემოთ" 1980, № 1. გვ. 135-141
ს. ვარკელის 137-ე ნომერი

აპაკი თოფური

ჯვარცმა სხვათა გადასარჩენად

ცოტნეს მხატვრული სახის შექმნის გამო

მასხენდება ოცდაათიანი წლები... გრიგოლ აბაშიძის პირველი ლექსები სისტემატურად იბეჭდება გაზეთებშიც, ჟურნალებშიც...

და, აი, ბოლოს გამოჩნდა სულ პატარა წიგნაკი: თავფურცელზე ყვითელფრად — „ლექსები“. გამომცემლობა „ფედერაცია“.

გარეულა — თხელი, მუქი, სადა.

მხატვრობის არავითარი ნიშან-კვალი...

მხოლოდ ავტორისეული ხელწერის ლითონ-გრაფიული გამოსახულება შავ ფონზე.

უპრეტენზიოდ, თითქოსდა მორცხვად, თითქოს ჩუმად გამოჩნდა ის პირველი პატარა წიგნაკი წიგნების მაშინდელ სამყაროში.

გამოჩნდა და... გრიგოლ აბაშიძის პოეტური სახელიც თან გამოაჩინა...

ორმოც წელზე მეტი გავიდა იმ დროიდან.

ხალ არ მითარება სტუდენტობის ხანაში ნაწილი წიგნები.

რამდენი ვერ ვზიდე, რამდენი დამეკარგა.

რამდენი მე თვითონ დავივიწყე.

ეს პატარა წიგნაკი კი დღესაც ამშვენებს ჩემს კარადებს.

მე ვიცვლიდი ადგილს და გარემოს, წიგნაკი კი — არა.

იგი ჩემს გულში, ჩემს სულში, ჩემს არსებაში ჩასახლდა ჩვენი ძველი და ახალი დროის გამოჩენილი პოეტების წიგნებთან ერთად.

ყოველი წიგნის, ყოველი ლექსის დამახსოვრებასაც აქვს თავისი ბიოგრაფია.

და ამ შემთხვევაში ყოველ მკითხველს თავისი საზომი, თავისი ალტერნატივა აქვს.

მათ შორის საერთო, გამაერთიანებელი ხაზი — სუბიექტურობა და ობიექტურობის ურთიერთშერწყმის, ურთიერთ ორგანული შეერთების კანონზომიერებაშია საძიებელი.

ეს კანონზომიერება ადამიანთა სულიერი ცხოვრების ისტორიულ გამოცდილებებს ემყარება.

ქეშმარიტი პოეტი ის არის, ვინც გაბრუნებს განვლილ ვანცდებთან, განწყობილებებთან, ფაქტებთან, საგნებისადმი დამოკიდებულებების შენეულ პოზიციებთან, ვინც გაგრძნობინებს, რომ მისი სულიერი აღმადგენა, მოწოდება და ექსტაზი თითქოს შენგან იწყება, შენგან იდებს სათავეს, შენგან მალდება, შენგან ეხვევა სიტყვათა რაღაც ისეთ მაგიურ სამოსელში, რომელშიც მერე უჩინარდები თვითონ შენ, მაგრამ არ იკარგება შენგან დაძრული გრძნობების დელუზა, იგი იქცევა დიდ ტალღად, რათა თავის მორევში მოაქციოს ყველა, ვისაც ამ ქვეყნად მინიჭებული აქვს ადამიანურ ვანცდათა უზენაესი ბედნიერება.

ღიას, პოეზია ამ ბედნიერების — ადამიანურ ვანცდათა უზენაესი ბედნიერების აღუვსებელი საწყაულია.

ამიტომ ადამიანები მუდამ ილტვიან მისკენ.

ისე როგორც მზე ათბობს და აცოცხლებს ყოველ სულიერს, ყოველ ადამიანს სჭირდება პოეზია თავისი სულის გასახარად და ასამაღლებლად.

ასე ხდება სუბიექტურობა და ობიექტურობის ურთიერთ გადაჭარბდინება ლირიკის უმშვენიერეს სამყაროში.

სწორედ ასეთი პრინციპი ედო საფუძვლად ახალგაზრდობის წლებში ჩემს პირველ შეგვიდრას გრიგოლ აბაშიძის ლირიკული ლექსების იმ პატარა წიგნთან, იმ წიგნში მოთავსებულ იმ ერთ ლექსთან, რომელმაც მაძლულა ორმოცი წელიწადი მეტარებინა წიგნაკი — ტვირთად, მასში ჩაქსოვილი ცხოვრებისეული აზრი კი — გუ-

ლისა და სულის სახალისო უბერებელ ვარდად.
აზრი! — იგი უმთავრესზე უმთავრესია.

მაგრამ პოეზიის სილამაზე აზრისა და განცდის, სიტყვისა და სახის ემოციური მთლიანობაა.

აქედან — ესთეტიკური სიხარულისაკენ.

ასეთია ლექსის შეგრძნების, აღქმის, მისი შემცნებისა და სუბიექტურიდან (შემქმნელიდან) ობიექტურში (მკითხველში) შექრის ერთადერთი სწორი გზა.

ეს გზა გავიარე მეც მაშინ, როცა გატაცებით ვკითხულობდი გრიგოლ აბაშიძის ლექსების იმ პირველ კრებულს.

და აი, მიუხედავად ოთხი ათეული წელიწადის განვლისა, მოწყენილობის უამს, სიჭაბუკის და სიყვარულის ნანგრევების მოსაგონებლად, ახლაც ხშირად ფიქრებში უხმოდ ვიმეორებ ხოლმე:

შენზე იტყვიან ბევრნაირ იგავს,
სასაცილოს და ამბავს რიგაინს,
შენ სიცოცხლეში ეშმაკი იყავ,
მოკვდი და მაინც არ წავიგია!

ვლიდნებ და მედიმება, გული იწმინდება
ათხვადარი მეწყერული ნალექისაგან.

არც მთლიანად ლექსი და არც ეს სტროფი არ ხასიათდება რაიმე საყურადღებო სოციალური პრობლემატიკით. ლიტერატურაში სოციალური პრობლემატიკა ყოველთვის განსაზღვრულია საზოგადოებრივი ცხოვრების კონკრეტული დროით, ეპოქის სოციალურ-პოლიტიკური და ეკონომიკური პირობებით. სიყვარულის მარადიული პრობლემის სრულიად ახლებური გადაწყვეტა ამ ლექსში მიღწეულია ერთი შეხედვით უმნიშვნელო ყოფითი დეტალის, ინტიმური გრძნობის, ლეგენდებისა და ზღაპრების პოეტური მოდელირების საფუძველზე. ხალასი შემოქმედებითი ნიჭის წყალობით ამ გზით შექმნილმა პოეტურმა სახემ ფრთები გამოისხა. იგი გამოირჩევა დიდი მხატვრული ფერადოვნებით, აზრობრივ-ემოციური უღერადობით და სიცოცხლისუნარიანობით.

ლექსში „ის ყელზე მოხვეულ მეღას“ მსუბუქი იუმორი და მსუსხავი სარკაზმი თითქოს უკიდურეს საზღვრებამდეა დაყვანილი. და უეცრად ყველაფერი ყირამალა დგება, როცა კითხულობ მის მომღვწეო სტროფებს:

ქარში, წვიმაში. ზამთრის ამინდში
რჩებით სიცივის და გზის ამარა.
ამოისუნთქავს, ბეწვებს ავიშლის
და სანდომიან ტუჩებს ჩამალავს.
თვალები შავი არ თმობენ ლოდინს
თვალნი — ყაყაოს შავი ხალები...
მე შენ ადგილზე გავცოცხლდებოდი
და სამუდამოდ გავიხარებდი.

რითმული სიახლე, განწყობილების გადმოცემის პათეტიკური ტონი, აზრის სიცხადე — ყველაფერი ერთად აქ ქმნის რეალისტურ მიმზიდველ სურათს, რომლის ფერთა ელვარებას განსაკუთრებულ ძალას და იერს ანიჭებს საუცხოო ტროპული შედარება: „თვალნი — ყაყაოს შავი ხალები“. აქედანაა წარმოშობილი „სამუდამო სიხარულის“ ფორმულა, როგორც ზოგადსაკაცობრიო იდეალი. ეს პიროვნული ჩარჩოებიდან დიადისა და ამბლენულისაკენ ლტოლვის ის ნიშანი იყო, რომელიც ლექსს მაშინვე პოეზიად, მის დამწერს კი ნამდვილ პოეტად აქცევს.

აღსანიშნავია, იმ პირველი წიგნის ოცდაერთი ლექსიდან გრიგოლ აბაშიძემ ხუთი უცვლელად შეიტანა 1978 წელს „საბჭოთა საქართველოს“ მიერ გამოცემული მისი საუკეთესო ლირიკული ლექსების ახალ წიგნში. ესენია: „დედასთან“, „ცუცინათელა“, „მეშინდე“, „ქურდი ნიკორა“ და „...ის ყელზე მოხვეულ მეღას“, რომელზედაც საგანგებოდ შევეჩერეთ ზემოთ.

შეიძლება ერთგვარი დასკვნის სახით გავიმეოროთ ცნობილი მოარული აზრები: კვდება ყოველი ცოცხალი არსება. ცოცხლობს ყოველი კარგი ლექსი. ზოგჯერ დროუამსაც ეკიდება ობიექტუარტ ლექსს კი — არასოდეს. მხოლოდ მას შეუძლია უანგაროდ დაგვიამოს მძიმე სულიერი ტკივილები. გათქმევინოს: ოხვრა არის შვება უბედურისაო.

ბოლოს და ბოლოს, ეს ზომ, სიცოცხლის ვარკვეულ ეტაპზე, სიბერიდან სიჭაბუკისაკენ მოხედვას, მასთან წამიერ დაბრუნებას, პირველი სიყვარულის გახსენებას და ოცნებათა ბურანში მის დამტკნარ ყვავილებთან გარინდებით, მოკრძალებით და სინანულით ღამის გათევასაც ნიშნავს!

და ხანამ ადამიანის ყოფა და არსობა არ გაქრება, არ ჩაკდება მასში ტრფიალების გრძნობა და მოგონების სიამე. არ მოხდება მისი სულის ავტომატიზირება. არ დაიჟანგება ლექსი, რომელიც ისტორიამ დარაჯად დააყენა თაობათა სულიერი ცხოვრების გზაზე.

გრიგოლ აბაშიძის ლირიკულ პოეზიას იმთავითვე დაეტყო ეპიკურობისა და ისტორიზმისაკენ გადაზრის ნიშნები. ამის პირველი აშკარა მაჩვენებელი იყო ხალხური ეპოსიდან შემქმნილი მისი პირველი ვრცელი პოეტური ნაწარმოები „ასფურცელა“, რომელიც სწორედ ზემოხსენებული პირველი კრებულის ბოლო ნაწილშია მოთავსებული. თანდათან პოეტის შემოქმედებითი განვითარების გზაზე, ლირიკასთან ერთად, პოეტურმა ეპოსმა მნიშვნელოვანი ადგილი დაიკავა. ჯერ კიდევ ომამდე ამ მხრივ მკითხველთა ყურადღება და ინტერესი დაინახურა გრიგოლ აბაშიძის მიერ 1940 წელს ცალკე წიგნად გამო-